

PRILOG TROSTOLJETNOJ POVIJESTI BAČKIH HRVATA

Ante SEKULIĆ, Zagreb

1. Sredinom kolovoza 1986. zaustavili su se bački Hrvati pred povijesnim trenutkom: prošla su puna tri stoljeća od događaja kad je jamačno najveća skupina našega naroda pod vodstvom franjevac Bosne Srebrne došla na ravnice između Dunava i Tise kao osvježenje dotadašnjem hrvatskom žiteljstvu.¹ Ako se možda povjesničari ne slažu oko godine dolaska spomenute skupine (1686. ili 1687), veliki se biskup *Lajčo Budanović* odlučio za proslavu 250. obljetnice u kolovozu 1936.² pa su se zato mlađi naraštaji njegovih sunarodnjaka u zajednici sa svima iz matične zemlje odlučili u kolovozu 1986. obilježiti tri stoljeća svojega života i opstojnosti na žitorodnim ravninama.³

Budući da se selidbe hrvatskog žiteljstva u Bačku (i Podunavlje općenito) nisu događale u isto doba niti se iseljavanje izvodilo iz istih područja, često se osim općega, zajedničkog hrvatskog narodnog imena čuju i mjesni nazivi *Šokci* (naselja uz Dunav): Bač, Bukin/Mladenovo, Bođani, Plavna, Vajska, Sonta, Bački Monoštor, Bački Brijeg/Bereg, Santovo) i *Bunjevci* (u središnjem dijelu međurječja: Sombor, Lemeš, Čonoplja, Bajmok, Tavankut, Mirgeš, Mala Bosna, Šebešić, Kunbaja, Bački Aljmaš, Tompa, Jankovac, Đurđin, Žednik, Bikovo, Gara, Baja, Budim, Subotica, itd.). Isticanje spomenutih mjesnih imena veoma se često zlorabilo u društveno-stranačkim sukobima i igrama,⁴ manje oko bačkih Šokaca a silovitije oko Bunjevaca. U pisanim vrelima i službenim spisima iz 17. i 18. stoljeća naši su bački sunarodnjaci ubilježeni kao *Dalmatinci* (1657. i 1660. u Segedinu, 1699. u Subotici),⁵ kao *katolički Raci* (Rasciani catholici, 1687. i zatim u brojnim ispravama austrijskog prosvjetiteljstva),⁶ a spisi Bačko-kaločke nadbiskupije spominju ih od sredine 18. stoljeća kao *Ilire* (natio illyrica).⁷

O hrvatskim žiteljima uz Dunav, koje brojni pisci nazivaju – kako je spomenuto – bačkim Šokcima, kao da nema zabune oko njihove narodnosti,⁸ ali je zato veoma obilata literatura o Bunjevcima, o njihovu podrijetlu, pa je osporavana također i njihova pri-

1 *Beato Bukinac*, De activitate franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII. Pars dissertationis ad lauream (...). Zagreb, 1940.

2 *Klasje naših ravni*, II (1936), br. 4, Subotica, 1936, 204–214. – *Subotičke novine*, god. 1936, br. 10, 11. – *Subotička Danica*, ili bunjevačko-šokački kalendar za 1937, Subotica, 1937, 35–66.

3 Usp. *Glas Koncila*, XXV (1986), br. 34 (24. kolovoza), 35 (31. kolovoza).

4 *Ante Sekulić*, Društveni i stranački život podunavskih Hrvata od 1867. do 1918. (u tisku).

5 *Ivan Antunović*, Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih Šokcih (...), 2°, Sombor, 1936, 127.

6 *István Iványi*, Szabadka (...) története, II. Szabadka/Subotica, 1886. 580. Pravoslavce spisi nazivaju: Rasciani/Graeci non uniti.

7 Usp. *Ante Sekulić*, Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici, Split, 1978. – *Isti*, Drevni Bač, Split, 1978. – *Isti*, Stariji hrvatski podunavski pisci o svome jeziku i pravopisu, *Filologija*, 11, Zagreb, 1982–1983, 99–148.

8 *Ante Sekulić*, Bački Šokci i njihova naselja, *Radovi Centra JAZU*, Vinkovci, knj. 5. Vinkovci, 1984, 107–149. U radu je u bilj. 5 popisana literatura o bačkim Šokcima.

padnost hrvatskom narodu. U suvremenim prilikama mogu se mirno promatrati sve rasprave i mišljenja o bunjevačkim Hrvatima.

2. U raspravama se najčešće podrijetlo bačkih Bunjevaca vezivalo prema imenu za rijeku Bunu u Hercegovini. Prema takvom tumačenju bački su Bunjevci krenuli u novu postojbinu iz kršne zemlje hercega Stjepana, s obala spomenute rijeke. Takvo su mišljenje zabilježili Marijan Lanosović,⁹ Đeno Sarić¹⁰ i Đorđe Brkić.¹¹ Svoje su priloge za takvu tvrdnju napisali Ivan Murgić, Ivan Ivanić,¹² a branio ga je Jovan Cvijić,¹³ tako misle i mađarski pisci István Iványi,¹⁴ Gyula Dudás¹⁵, János Asbóth.¹⁶ Ima u raspravama spomenutih pisaca neuvjerljivosti, katkad i naivnih tumačenja, ali svi vezuju Hercegovinu i rijeku Bunu za ovu hrvatsku narodnu skupinu; Đ. Sarić bilježi svoje mišljenje da su Bunjevci došli u Ugarsku u pratnji kralja Belè IV. kad se vraćao iz Dalmacije nakon tatarske provale.

3. Mišljenje da su Bunjevci podrijetlom iz bosansko-dalmatinskih krajeva bilježili su i branili pisci: Grgur Čevapović, Đorđe Popović, Radivoje Simonović, Ivo Milić i Aleksa Ivić.

Franjevac Grgur Čevapović piše tridesetih godina prošloga stoljeća da su Bunjevci stigli u Podunavlje iz raznih krajeva Bosne i Dalmacije u doba Bele IV, Leopolda I, Karla VI. i Marije Terezije.¹⁷ Osim oznake područja stare bunjevačke postojbine, Čevapović ističe da se spomenuta hrvatska narodna skupina nije selila u isto doba niti u istom broju. — Đorđe Popović se ne slaže s tvrdnjom i mišljenjem da su Bunjevci s rijeke Bune (ne može se etnik Bunjevac izvoditi od Bune), nego drži da su drevna bunjevačka boravišta bila u Bosni oko Glamoča i Livna.¹⁸ Jamačno je među prvima Radivoje Simonović u literaturi o Bunjvcima napisao mišljenje da su oni prvobitno bili Vlasi koji su živjeli u dinarskim planinama u Bosni pa su u bijegu pred Turcima došli u Dalmaciju, između Imotskog, Sinja i Obrovca.¹⁹ Ivo Milić također odbacuje mišljenje o hercegovačkom podrijetlu Bunjevaca i drži da su prije selidbe u Podunavlje živjeli u kraje-

9 *Marijan Lanosović*, *Evangelistar illiriski (...)*. Budim, 1794, str. IV.

10 *Jenö Szárius*, A. *Bunyevacok. Regélö Pestí Divatlap*, 1842, 79–82.

11 *György Berkity*, *Népismeretés. Tudománytár (...)*, VI, 1839, 314.

12 *Ivan Ivanić*, *Bunjevci i Šokci*, Beograd, 1899, 35–40.

13 *Jovan Cvijić*, *Batschka*, Paris, 1919.

14 *I. Iványi*, nav. dj., 578 sl.

15 *Gyula Dudás*, A *Bunyevacok története. A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évkönyve*, XX, svez. 1, Zombor/Sombor, 1904, 114.

16 *János Asbóth*, *Bosznia és Hercegovina*, I, 266.

17 *Gregorius Csepapovich*, *Synoptico-memorialis catalogus observantis minorum provinciae S. J. a Capistrano olim Bosnae Argentinae (...)*, Budae, 1823. — *Isti*, *Recensio observantis minorum provinciae S. Joann. a Capistrano (...)*, Budae, 1830 (ovo je djelo važno za povijest Hrvata u Podunavlju).

18 *Đorđe M. Popović*, *Bunyevacok, A Pallas nagy lexikona*, III, Budapest, 1893, 827–828. — *Isti*, *Gdi stanuju Bunjevci i koliko ih ima, Neven*, XI (1894), br. 4, 54–57.

19 *Radivoje Simonović*, *Etnografski pregled u zborniku „Vojvodina”*, Novi Sad, 1924, 98–100.

vima oko Dinare, u kotarevima imotskom, sinjskom, kninskom i drniškom. U prilog svoje tvrdnje Milić ističe službene spise u kojima se bački Bunjevci nazivaju *Dalmati*, a njihov jezik *dalmatinski*. K tomu još uvijek u Dalmatinskoj zagori postoje obiteljska imena/prezimana kao u bačkih Bunjevaca, a do naših dana živi ondje ime Bunjevac.²⁰ Aleksa Ivić, koji nije uvijek u svojim raspravama sklon Bunjevcima, misli da su prema „narodnoj tradiciji” franjevci Bosne Srebrene doveli u Podunavlje negdje s bosansko-dalmatinske međe „katolike poznate pod imenom Bunjevci”. Unatoč činjenici što nije vremenski odredio spomenutu selidbu, Ivić dopušta mogućnost da je to bilo negdje oko sredine 18. stoljeća. Prema molbi koju su 1687. hrvatski doseljenici uputili Ratnom vijeću u Beču radi dopuštenja gradnje kuća u tadašnjim gradićima Segedinu, Subotici i Baji, Ivić je zaključio da je ta godina prva u kojoj se pouzdano govori (spominje) o Bunjevcima.²¹ Takvo mišljenje o godini prvog spomena Bunjevaca je već davno otklonjeno (već je Jovan Erdeljanović pomaknuo podatak za šezdesetak godina: 1622). Mađarski povjesničar Gyula Dudás misli da su se Bunjevci u većim skupinama naseljavali u Podunavlje poslije 1526. godine, jer se ugarsko žiteljstvo nakon mohačke bitke odatle povuklo u sjevernije, sigurnije krajeve Ugarske; pisac zatim misli da su Bunjevci došli na područje između Dunava i Tise u 16. i 17. stoljeću samostalno ili kao kmetovi turskih vlastodržaca. Prema Gy. Dudásu seoba 1686. označuje završnicu u hrvatskim pomicanjima žiteljstva prema Podunavlju, koje je trajalo više od stoljeća.²²

4. Među piscima koji su držali da su Bunjevci ostaci ili dio starosjedilačkoga slavenskog žiteljstva posebice se ističe Ivan Antunović,²³ predvoditelj narodnog preporoda u bačkih Hrvata. U svome velikom djelu *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih (...)*²⁴ Antunović piše „da su naši pradjedi ovudan već tada stanovali, kada su Mađari ovamo došli, te su bile, kako nam listine u Arhivi Bečkih sahranjene pokazivaju, već u doba prvih kraljeva mnoge obitelji zbog njihovih građanskih i vojnih kriposti oplemenjene, pa su sudbinom naše mile domovine ravnale ...”²⁵ No, Antunović jamačno nije „izmislio” takve postavke, nego ih je našao zabilježene u mađarskih pisaca koji govore o Slavenima (szláv nép, Szlávok), što su ih ugarska plemena našla na tlu svoje buduće države.²⁶ Razmišljanja o starosjedilaštvu Bunjevaca u Bačkoj nisu bila tuđa i

20 Ivo Milić, O bačkim Bunjevcima, *Književni sever*, III (1927) svez. 4–6, Subotica, 1927, 95–102.

21 Aleksa Ivić, Iz prošlosti Bunjevaca, *Književni sever*, III (1927), svez. 4–6, Subotica, 1927, 102–103.

22 Gy. Dudás, nav. dj., 118–119.

23 Ante Sekulić, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića, *Croatia christiana periodica*, god. II (1978), br. 2, Zagreb, 1978, 47–63; Bibliografija o Ivanu Antunoviću; isti časopis, 185–188.

24 Ivan Antunovich, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*. U Beču, 1882. – U ovom je radu tekst iz drugog izdanja, koje je priredio Paja Vujević, u Somboru, 1930.

25 I. Antunović, nav. dj., 55.

26 Ante Sekulić, Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca, *Zbornik za nar. život i običaje*, knj. 50, JAZU, Zagreb, 1986.

nekim istaknutijim ljudima, među kojima je bio također Lajčo Budanović,²⁷ a Blaško Rajić se često u prigodnim člancima prisjećao davnog Slavenstva u Bačkoj prije ugarskih plemena.²⁸ U skupini pisaca koji su nepravedno i nekusno pisali o podrijetlu Bunjevaca treba spomenuti negdašnjeg člana subotičkoga književnog kluba Đenu Meznerića, koji je kao Jenö Meznerits uoči drugog svjetskog rata razvio misao da su Bunjevci normanskog podrijetla: potomci su Normana kojih je nekoć bilo u Dalmaciji, pa ih prema tome ništa ne veže uz Južne Slavene (pisac iskreno priznaje da mu je takvim umovanjem svrha pomoći mađarski revizionizam).²⁹

Međutim, treba unatoč Antunovićevu mišljenju o bunjevačkom starosjedilaštvu u Podunavlju u njegovoj knjizi, zabilježeno slijedeće: „Stanovnici (Subotice, A. S.), tako zvani Bunjevci vođeni po 18 otacah reda sv. Franje, većinom su dilom iz Bosne, a manjim iz Dalmacije nadošli, pa se jedni nastaniše u Subotici, na mistu današnjeg samostana, gdi je bila tvrđavica kao rimski castellum, a drugi se preseliše u Szegedin. U njihovoj pratnji došavši Franjevci povratili se na skoro u Bosnu, do jedinog fra Angjelije Šarčevića.”³⁰ Vijest je Antunović preuzeo iz ljetopisa franjevačkog samostana u Gyöngyösu (u Mađarskoj), ali nije označio godinu u kojoj se dogodila spomenuta seoba (1686, 1687. ili ranije, 1622). Podatak iz đendeškog ljetopisa o seobama hrvatskog žiteljstva u Podunavlju pod vodstvom franjevaca prepisivala je većina pisaca nakon Antunovića: Jovan Erdeljanović, Petar Pekić, Matija Evetović, Ivan Kujundžić, Ive Prčić i drugi. Podatak se doista ne može zanemariti, jer su franjevci Bosne Srebrene od davine bili jedini dušobrižnici našeg puka, a samostani u Baji, Baču, Budimu i Somboru bili su u spomenutoj redodržavi vjerska i kulturna središta i rasadišta, dok je subotički samostan pripadao salvatorijanskoj provinciji (izvan ovog rada je nastojanje Gradskog poglavarstva u Subotici u drugoj polovici 18. stoljeća da samostan bude uključen među one u Bosni Srebrnoj).³¹

5. Nakon Antunovića i njegova preporoditeljskog rada brojni su pisci, većinom pristaše i suradnici, tumačili misli i podatke svoga predvoditelja: Mijo Mandić, Ambrozije Bozo Šarčević, Ivan Evetović, Pavao Kujundžić i drugi. Čini mi se da pouzdanost ili pak neuporabivost članaka spomenutih Antunovićevih sljedbenika počiva na prosudbi Beata S. Bukinca o Antunovićevoj *Razpravi* (...): „Opus scriptum est cum magnò amore, at tamen valorem vere scientificum non habet; in eo tamen habentur variae notitiae practiosissimi valoris.”³² No ipak su radovi „bez znanstvene vrijednosti” pripremili put većim, opsežnijim djelima. Jovan Erdeljanović je pod okriljem Srpske akademije nauka

27 *Lajčo Budanović* je više u svom domoljubnom žaru nego znanstveno običavao u razgovoru razvijati misli o davnim Bunjevcima. Međutim, u člancima i službenim razgovorima nema tragova takvim mislima.

28 *Blaško Rajić*, Južni Slaveni u Budimu, *Subotička Danica* (...) za 1945, Subotica, 1945, 46–49.

29 *Jenö Meznerits*, *A Bunyevácok*, Budapest, 1938, 3–42.

30 *I. Antunović*, nav. dj., 122.

31 *Usp. István Iványi*, Szabadka (...) története, II, 258–280. – *Ante Sekulić*, Tragom franjevačkog ljetopisa, Split, 1978, 54 sl.

32 *B. Bukinac*, nav. dj., 18–19.

objelodanio svoje opsežno djelo *O poreklu Bunjevaca*.³³ Opsežno djelo ima značajke znanstvenog djela, na takvim je izglednim načelima složeno pa je i nedavno nazvano „najkompletnijom studijom o Bunjevcima”.³⁴ Takvo priznanje Erdeljanovićevo djelo zaslužuje prema mišljenju piščevih pristaša, jer je „Erdeljanović u pogledu podunavskih Bunjevaca zaključio da su se njihovi preci iselili iz Dalmacije i bili deo dalmatinskih Bunjevaca.”³⁵ Knjigu bunjevački Hrvati nisu prihvatili, jer se nisu slagali s piščevim prosudbama o njima. U svojoj doktorskoj raspravi spomenuti Beato Bukinac, rodom iz Bača, napisao je svoje mišljenje i prosudbu o Erdeljanovićevoj knjizi doslovce: „Opus etsi sub forma omnino scientifica. tendentiam personalem et quidem politicam praebet. Argumenta non tam in factis historicis fundat auctor; intentio eius principalis erat demonstrare hunc populum originem suam e regionibus a Serbis occupatis duxisse et per consequens ad eandem nationem pertinuisse. Comparationem instituit inter varia elementa culturalia populi variarum regionum, et praesertim mores ante oculos habet, ut ita facilius ad conclusionem sibi praefixam perveniat. Ipsa etiam documenta historica modo revera arbitrario explicat.”³⁶ Nema dakle sumnje da Erdeljanovićevo djelo ima izgled znanstvenog rada, ali pisac se ne služi samo povijesnim podacima za svoja osobna i politička uvjerenja nego mu je najvažnije istaknuti kako su Bunjevci podrijetlom iz krajeva koje su Srbi osvojili, pa prema tome pripadaju tomu narodu; uspoređuje običaje i druge životne sastavnice kako bi što lakše oblikovao svoje zaključke, a povijesne isprave tumači kako to odgovara njegovim zamislima i željama.

Iste godine (1930) objelodanio je Petar Pekić „uz potporu Matice Hrvatske” svoje djelo *Povijest Hrvata u Vojvodini*.³⁷ Rođen u Gornjem sv. Ivanu, naselju koje je nakon Trianonskog ugovora ostalo u Mađarskoj, Pekić je želio svojom knjigom prikazati život svojih sunarodnjaka, svih bačkih Hrvata, u doba kad im se osporavala hrvatska narodna pripadnost. Nakon Antunovića Pekićeva je knjiga prvi pokušaj da Hrvat rođen na bačkim ravnicama cjelovito prikaže povijest i život svoga naroda. Unatoč činjenici što je Pekić napisao nekoliko knjiga,³⁸ njegova djela nemaju težinu i značenje znanstvenog rada. Beato Bukinac zato piše o Pekićevim djelima da je pisac „plurium librorum sed maxima ex parte non scientifici valoris” i pripominje da je i u ovoj knjizi Pekić „in mentem habuit totam vitam populi croatici in his partibus, praesertim in regione 'Bačkae' viventis describere (...) opus non est historicum, et partem revera historiam attingentem forsitan nimis superficialiter tractat”.³⁹ Pekićeva je knjiga djelo izrazito ra-

33 Jovan Erdeljanović, O poreklu Bunjevaca, *Srpska kraljevska akademija. Posebna izdanja. Knjiga 79. Filozofski i filološki spisi knjiga 19*, Beograd, 1930.

34 Josip Buljovčić, Pregled mišljenja o poreklu i imenu Bunjevaca, *Pro memoria*, br. 1, Subotica, 1986, 4.

35 Isto djelo, ondje.

36 B. Bukinac, nav. dj., 19.

37 Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929*, Zagreb, 1930.

38 Ivan Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija. *Rad*, knj. 355, JAZU, Zagreb, 1969, 709 (br. 246), 710 (br. 250), 711 (br. 273, 274, 275, 276, 277), 712 (br. 286, 293), 713 (br. 307), 714 (br. 308) itd.

39 B. Bukinac, nav. dj., 19.

spoložena Hrvatà, a opsegom je manja od Erdeljanovićeve; ima 317 stranica i opskrbljena je slikovnim priložima.

Konačno, među opsežnijim djelima o bačkim Hrvatima u 20. stoljeću treba zabilježiti djelo bačkog franjevca Bernardina Únyija *Sokácok-Bunyevácok és a bosnyák ferencesek története / Šokci-Bunjevci i povijest bosanskih franjevaca*.⁴⁰ Pisac je rođen u Baču, među našim Šokcima, znao je hrvatski, a na kraju svoje mađarske knjige napisao je sažetak na latinskom i hrvatskom jeziku. U knjizi pisac misli i piše da nema nikakvih narodnih veza između hrvatske šokačke i hrvatske bunjevačke skupine, pa pokušava domisliti se o njihovu podrijetlu. Budući da je pisac zajedno sa svojim bratom bio pripadnik mađarske franjevačke provincije, a školovanjem i izobrazbom prihvatio je mađarska raspoloženja prema našim sunarodnjacima, u djelu ne treba tražiti drugo osim podataka koja je prema svom izboru i zamislima pokupio od franjevačkih pisaca Emerika Pavića, Grgura Čevapovića, Julijana Jelenića, Euzebija Fermendžina i drugih. Djelo je ipak snošljivo i u određenom smislu cjelovito (knjiga ima 24 poglavlja, 254 stranice).

6. Prema vlastitim istraživanjima mislim da su za povijest bačkih Hrvata najznačajniji franjevački samostanski ljetopisi i građa pohranjena i sačuvana u samostanskim i provincijskim arhivima (Bač, Baja, Budim, Sombor, Split, Subotica i drugdje). Proučena i zabilježena u djelima Filipa Grabovca, Filipa Laštrića, Ivana Stražemanca, Emerika (Mirka) Pavića, Grgura Čevapovića i drugih, spomenuta je građa potakla istraživače i pisce: Mladena Barbarića, Vjenceslava M. Batinića, Josipa Bösendorfera, Jurja Božitkovića, posebice Euzebija Fermendžina,⁴¹ Julijana Jelenića,⁴² Franju Emanuela Hoška,⁴³ Dominika Mandića,⁴⁴ Stjepana Zlatovića⁴⁵ i druge da pridonesu svoj obol potpunosti i cjelovitosti povijesti bačkih Hrvata. Na golemom prostranstvu stoljetne Bosne Srebrene, redodržave koja je prelazila međe velevlasti (Austrije, Turske i Venecije), bili su Hrvati skupljeni i povezani u cjelinu, u narod kojega ne omeđuju državne vlasti ali ga krijepe, potiču i pokreću najbrojniji redovnici. Unatoč svojim dosadašnjim raspravama

40 *Bernardin Únyi*, *Sokácok – Bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*, Budapest, (1947.?).

41 *Euzebije Feremendžin*, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum inserti editorum documentorum registis ab anno 925 usque ad annum 1752*, Zagrabiae, 1892. – *Isti*, *Chronicon observantis Provinciae Bosnae Argentinae s. Francisci Seraphici*, *Starine JAZU*, XXII, Zagreb, 1894.

42 *Julijan Jelenić*, *Izvori za kulturnu povijest bosanskih franjevaca*, Sarajevo, 1913. – *Isti*, *Spomenici kulturnog rada bosanskih franjevaca*, *Starine JAZU*, XXXVI, Zagreb, 1918. – *Isti*, *Latinske škole Bosne Srebreničke (...)*, Zagreb, 1929 (*Godišnjak Sveučilišta u Zagrebu* 1924/5 – 1928/29).

43 *Franjo Emanuel Hoško*, *Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću*, *Zbornik „Kačić“*, VIII Split, 1976, 135–191. – *Isti*, *Franjevačka visoka filozofska škola u Slavonskom Brodu*, *Nova et vetera*, XXVII, svez. 2, Sarajevo, 1977, 69–98. – *Isti*, *Franjevačko visoko učilište u Požegi*, *Nova et vetera*, XXVII, svez. 1, Sarajevo, 1977, 87–111. – *Isti*, *Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu*, *Nova et vetera*, XXVIII, svez. 1–2, Sarajevo, 1978, 119–179.

44 *Dominik Mandić*, *Acta Franciscana Hercegovinae provinciarumque finitimarum tempore dominationis othomanae*, I. – II. Mostar, 1934. – *Isti*, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Rim, 1967. – *Isti*, *Franjevačka Bosna*, Rim 1968. – *Isti*, *Bosna i Hercegovina*, Chicago, 1960.

45 *Stjepan Zlatović*, *Franovci države prisv. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1888.

o prošlosti bačkih Hrvata i monografijama pojedinih samostana (Bač, Sombor, Subotica), moram upozoriti na činjenicu da su bački Hrvati bili čvrsto vezani sa svojom matičnom zemljom i da su bili neotuđivo uključeni u crkvena i društvena zbivanja ostalih, svih Hrvata, sve dok su franjevci u Podunavlju bili njihovi dušobrižnici i voditelji župa. Kad je pak potkraj 18. stoljeća franjevački rad među sunarodnjacima postupno osakaćen, otežan pa i zabranjen, počela se slika mijenjati. Za razliku od Srba, koji su nakon dolaska pod Arsenijem Crnojevićem (potkraj 18. st. — 1690.) dobili povlastice i samostalnost u crkvenom životu, bački Hrvati morali su se skrbiti za svoju opstojnost bez potpore i zagovora moćnika (bačko-kaločki nadbiskup Gabrijel Patačić od Zajezde uveo je kaznu batinama za one koji govore „ilirčki“).⁴⁶ No njihovi pisci (filozofi, teolozi, jezikoslovci, pisci nabožnih tekstova, molitvenika, drama, epova) nisu se nikad osjećali posebnim dijelovima naših općih zbivanja, nego su radili i stvarali za hrvatsko čitateljstvo. Dioba franjevačke redodržave Bosne Srebrene bila je u tome kontekstu sudbonosna za razvitak prekodunavskih Hrvata ne samo u crkvenom nego i društvenom životu.

7. Ako su pisci o bačkim Hrvatima veoma često u tumačenju njihova podrijetla, posebice Bunjevaca, zanemarivali (u ovisnosti o društvenim, najčešće političko-stranačkim uvjetima i zahtjevima), nisu mogli nijekati i osporiti činjenicu da je bunjevački govor od prvih zabilježenih spomena do danas jedan od hrvatskih, štokavsko-ikavskih govora. Koliko je do sada poznato, nikada nisu ni pisci niti narod nazivali svoj jezik nikakvim drugim nazivom nego uvijek *ilirski*, *dalmatinski*, *bunjevački*.⁴⁷ Budući da je u novije doba bunjevački govor nazvan „vojvodanskim pod-dijalektom“ (a Ljubica Prčić poziva pače na borbu protiv njega u školskoj obuci),⁴⁸ treba upozoriti na činjenicu uporabe i života spomenutog govora od kraja 17. stoljeća i do naših dana.⁴⁹ Od prvih knjiga Mihovila/Mihajla Radnića taj „bosanski“, „ilirčki“, „dalmatinski“ jezik obiluje djelima koja su zajednička baština hrvatskog puka bez obzira na područja gdje živi. U želji da knjige tiskane u Budimu (također i u Osijeku i Beču) budu što jasnije, razumljivije i čitljivije svim čitateljima, brojni podunavski pisci (Stjepan Vilov, Lovro Bračuljević, Emerik Pavić i drugi) rješavali su teškoće oko hrvatskog pravopisa; brojni su među njima skupljali leksičko blago od Budima (Josip Stulli, Emerik Pavić, Grgur Čevapović) do Petrovaradina (u Subotici su to činili Ambrozije Bozo Šarčević, Blaško Rajić, Ive Prčić i drugi).

Imam, međutim, na temelju vlastitih istraživanja i proučavanja⁵⁰ dovoljno razloga tvrditi da je govor bačkih Bunjevaca svojim značajkama hrvatski ikavski govor izrazitoga

46 *Stephanus Katona*, *Historia metropolitanae colocensis ecclesiae*, I, Colocae, 1800, 72.

47 Usp. *Ante Sekulić*, *Stariji hrvatski podunavski pisci o svome jeziku i pravopisu*, *Filologija*, br. 11, 99–148. (u radu je u bilješkama i posebice zabilježena literatura).

48 *Ljubica Prčić*, *Specifični lingvistički problemi na terenu severne Bačke i savremeni književni jezik*, *Književnost i jezik*, 1975, 2, 283–291.

49 *I. Kujundžić*, navedeno djelo u cijelosti. U piščevu radu ima ozbiljnih propusta, ali je ono do danas najcjelovitija bunjevačko-šokačka bibliografija do šezdesetih godina našega stoljeća.

50 *Ante Sekulić*, *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca*, *Zbornik za narodni život i običaje* (...), JAZU, knj. 50, 164–197.

istočno hercegovačkog tipa, kojim se govori također u sjeverozapadnoj Hercegovini i istočnoj ikavskoj Dalmaciji (akcentuacija, očuvana razlika č i ć, jotacija i sl). Od novijih pisaca o bunjevačkom govoru s područja Bačke treba spomenuti Mirka Peko, Barišu Matkovića, Miju Mandića, Lajču Budanovića, Josipa Buljovčića i druge. Kod svih bunjevačkih pisaca koji su pisali o svome zavičajnom govoru nema stranputica, nego se svi slažu da je to „naša lipa bunjevačka ikavica”. Između četrdesetih i pedesetih godina našeg stoljeća obranjena je doktorska disertacija o bunjevačkom govoru.⁵¹

Nakon II. svjetskog rata objelodanjene su u Novom Sadu i Beogradu jezikoslovne rasprave o bačkom bunjevačkom govoru. Najprije se o spomenutom govoru raspravlja u radu Milivoja Pavlovića,⁵² a iste je godine (1953) objelodanio svoj rad Ivan Popović,⁵³ dok je nešto kasnije (1956) tiskan rad Pavla Ivića.⁵⁴ Dok je M. Pavlović nalazio dodirnih značajki bunjevačkog govora s nekim slavonskim govorima, priznao je hercegovačko zajedništvo tamošnjih i bačkoga bunjevačkog govora (posebice u morfologiji), I. Popović je učinio niz propusta u svome radu (istraživao je u Čonoplji, gdje je bunjevačko žiteljstvo brojno potisnuto, također u Bikovu).⁵⁵ Pavle Ivić je pak zaključio da „prvobitna postojbina bačkih Bunjevaca nije mogla biti daleko od Neretve”.⁵⁶ Godine 1978. objelodanjen je rad Asima Pece u kojem spominje govor bačkih Bunjevaca.⁵⁷ Proučavanja jezikoslovnih podataka u pojedinostima upućuju, dakle, na zaključak o slojevitim selidbama (u više razdoblja/etapa) Bunjevaca na bačke ravnice.

8. Pozornost istraživača i znanstvenika privuklo je ime *Bunjevac*, etnik o kojemu su pisci različito pisali. Unatoč narodnoj predaji da su Bunjevci dobili svoje ime prema riječi Buni (u povodu pohoda *Hrvatskog pjevačkog društva Neven* iz Subotice gradu Blagaju /1936/, postavljena je ondje spomen-ploča na crkvi), tumačenje treba tražiti drugdje.

Ne može se prihvatiti tumačenje Đure Daničića da narodno ime treba vezati za osobno *Bunj* ili pak od *Bonifacius*,⁵⁸ niti Martina Nedića⁵⁹ da su Bunjevci dobili svoje ime prema imenu pape Bonifacija, jer su tobože priznali spomenutog za „poglavara svoga kršćanstva”, pa su ih tako „prozvali hrišćani za porugu”. Neki su pisci tumačili narodno ime prema riječima *buna*, *buniti* (Rista Jeremić,⁶⁰ Ivan Murgić,⁶¹), a Ambrozije

51 Ante Sekulić, Govor bačkih Bunjevaca. Ulomak iz disertacije, Sombor, 1947 (1–16).

52 Milivoje Pavlović, Ispitivanje ikavskih govora, *Glasnik SAN*, V, 1953, 324.

53 Ivan Popović, O bačkim bunjevačkim govorima, *Zbornik Matice Srpske za književnost i jezik*, I, 1953, 123–146.

54 Pavle Ivić, Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod u štokavsko narječje, Novi Sad, 1956, 182.

55 A. Sekulić, nav. dj., 168.

56 P. Ivić, nav. dj., ondje.

57 Asim Peco, Pregled srpskohrvatskih dijalekata, Beograd, 1978.

58 Rječnik JAZU, kod natuknice *Bunjevac*.

59 I. Antunović, nav. dj., 57–74. – Antunović je razložito odbio takvo mišljenje.

60 Rista Jeremić, Beleške o Bunjevcima, *Književni sever*, III (1927), 165.

61 I. Antunović, nav. dj., 56. Pisac spominje Ivana Murgića.

Bozo Šarčević je u jednom pismu izvodio svoje narodno ime od glagola *bunjati*, što bi imalo značiti: govoriti nešto nerazumljivo (: moliti se Bogu latinski = nerazumljivo).⁶²

Ivo Milić i Jovan Erdeljanović misle da je Bunjevac pogrđni naziv za katolike za razliku od pravoslavaca – rkaća.⁶³ Petar Skok u svome *Etimologijskom rječniku* pomišlja na rumunjsko ime *Bun* od *Bonus*.⁶⁴ I Milenko S. Filipović tumači ime Bunjevac od osobnog imena Bun ili Bunj, koje je prema njegovu mišljenju bilo poznato u srednjem vijeku, pa kad je propalo katunsko uređenje, ime je s osobnog preneseno na skupinu ljudi u pogrđnom značenju.⁶⁵

Od svih domišljanja o imenu Bunjevac čini mi se najbližim i najpouzdanijim da narodno ime treba izvesti od imena *būnja* (1. kuća okrugla oblika i osobita krova,⁶⁶ 2. zemunica; sirotinjski/pastirski stan⁶⁷). Za sve Bunjevce, pa i bačke, značajno je, naime, što ih se etnogenetički tumači kao potomke negdašnjih stočara Vlaha. Već je početkom 20. stoljeća Lajčo Budanović pitao: zašto stare isprave Bunjevce nazivaju Vlasima?⁶⁸ U proučavanju veze između negdašnjih Vlaha i današnjih Bunjevaca nisu doduše raščišćena sva pitanja, ali u hrvatskoj historiografiji ima pisaca koji su priopćili svoja mišljenja (primjerice Dominik Mandić,⁶⁹ Krunoslav Draganović⁷⁰), a objelodanjeni su također radovi sa znanstvenog skupa *Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slavena*.⁷¹ Jamačno će raščišćavanje oko hrvatske etnogeneze doista unijeti više svjetla u pitanja o narodu u cjelini i njegovim dijelovima. Nisu samo Bunjevci dionici „pretapanja” Vlaha nego se o simbiozi traži još svestranije i opsežnije proučavanje, jer se ime Vlah još uvijek spominje (često i u pejorativnom značenju).

U zaključku mozaičkog prikaza povijesti bačkih Hrvata treba imati na umu da su oni neotuđivi dio hrvatskog naroda koji je u nemirnim vremenima prelazio veliku rijeku te

62 *Arhiv Matice srpske*, br. 6966. pismo od 7. svibnja 1879.

63 I. Milić, nav. dj., 98 – J. Erdeljanović, nav. dj., 394.

64 Petar Skok, *Etimologijski rječnik*, I, Zagreb, 1971, 237–38.

65 Milenko S. Filipović, O imenu „Bunjevac”, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 40, Beograd, 1965, 158–166.

66 Stjepan Pavičić, Bunja, *Enciklopedija Jugoslavije*, II, 304.

67 Ćiril Iveković, Bunje, cemerice, poljarice, *Zbornik kralja Tomislava*, Zagreb, 1925.

68 Veco Labudić (Lajčo Budanović), Zašto nas, Bunjevce, stari dokumenti nazivaju „Vlasima”, *Neven*, XXII (1905), br. 8, 121–122.

69 Dominik Mandić, Bosna i Hercegovina. Državna i vjerska pripadnost sredovječne Bosne i Hercegovine, Chicago, 1960. – *Isti*, Etnička povijest Bosne i Hercegovine, Rim, 1967, 295–297, 493–507, 513. – *Isti*, Franjevačka Bosna, Rim, 1968. – *Isti*, Postanak Vlaha prema novijim povijesnim istraživanjima, Buenos Aires, 1956.

70 Krunoslav Draganović, *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini nekad i danas*, Zagreb, 1934.

71 *Zbornik*, „Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slavena”, *Akademija nauka BiH*, Sarajevo, 1969. – Josip Adamček – Ivan Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb, 1976, 1–3. – VI. Palavestra, Porijeklo stanovništva, Sarajevo, 1985.

u međurječju između Dunava i Tise tražio i nalazio nova boravišta i upalio nova ognjišta. Selidbe se nisu događale u isto doba, nego se dolazilo tijekom niza stoljeća, najčešće za turske uprave. Nema sumnje da su ih dovodili (odvodili) franjevci Bosne Srebrne, pripadnici redodržave koja nije bila omeđena državnim granicama. Skupine hrvatskog žiteljstva kretale su se prema Podunavlju iz različitih naših krajeva: iz Hercegovine, kontinentalne Dalmacije i Bosne, a na svome putu zadržavale su se često na nekim područjima duže vrijeme, prema prilikama uvjetovanim ratnim sukobima, dok se konačno nisu smirile na bačkim ravnicama. U toj činjenici, u različenosti selidbenih polazišta, jamačno je razlog što su ih dijelili i različito nazivali. Skupini uz Dunav, poznatoj pod imenom Šokci, nisu noviji povjesničari osporavali hrvatstvo, dok je brojnija skupina u središnjem dijelu među rijekama, poznata pod imenom Bunjevci, bila izvrnuta sumnjama o podrijetlu, domišljanjima o narodnoj pripadnosti. Tumačenja i preinačenja povijesnih podataka imala su istu svrhu: osporiti opstojnost hrvatske skupine na plodnim ravnicama, u drevnim naseljima, u izgradnji društvenog i gospodarskog života. No, imena *Dalmatinci*, *Iliri*, *Bunjevci* zapravo su uvijek označavala skupinu bačkih Hrvata koji su govorili svojim jezikom, štokavskom ikavicom – „šokački” ili pak „lipim bunjevačkim jezikom”.

Ovaj rad nije nikakav novi povijesni prilog, nego je uistinu samo prinos spomenu o tristotoj obljetnici seoba jedne od većih narodnih hrvatskih skupina s kojom se završavalo višestoljetno pomicanje našega svijeta prema Podunavlju. Ponosni u čuvanju svojih domova i svoga narodnog identiteta, naši sunarodnjaci grade svoju svagdašnjicu radom i postojanošću. Možda su katkad osamljeni, ali vjeruju u zajedništvo i radosne poticaje.

SUMMARY

A CONTRIBUTION TO THE THREE CENTURIES OF HISTORY OF CROATS FROM BAČKA

The article was prepared on the occasion of the three centuries anniversary of the migration of one of larger Croatian groups to Bačka. The author presents a brief review of history and literature on the Croats from Bačka and draws attention to the problems of Bunjevci which, as distinguished from Šokci, were often abnegated their Croatian identity. They, however, by their origin, specific dialect (štokavska ikavica), feelings and temper always constituted an integral and inalienable part of the Croatian people. Author's ideas are backed by reliable references.